
ÖTÜKEN

KÖL TİGİN ÜNLEMESİ

Hakan İlhan Kurt

Köl Tigin'in doğumunu,
savaşlarını, kahramanlıklarını
ve ölümünü konu edinir.

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1393
KÜLTÜR SERİSİ: 813

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-795-3

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Baskı: 2013, Berikan
2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Çalık

Kapak Resmi: Ressam Mehmet Sağ'ın koleksiyonundan alınmıştır

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Karakış Basım

Baskı: ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ
Göztepe mah. Kazım Karabekir cad. No: 32
Mahmutbey-Bağcılar/İSTANBUL
Tel: (0212) 446 38 88 Pbx • Faks: (0212) 446 38 90
Sertifika Numarası: 44011

İstanbul- 2019

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

HAKAN İLHAN KURT; 1976 yılında Tarsus'ta doğdu.

2002 yılında Niğde Üniversitesi'nden mezun oldu.

Töre, Kurgan Edebiyat, Siyah-Beyaz Kültür, İnziva, Herfene, Yeni Düşünce, Başarı Edebiyat, Temrîn, Şiar Dergi, Edebice Ayarsız Dergi ve Dönence ile çeşitli yerel edebiyat dergilerinde şiirleri yayınlandı.

Kamu kuruluşunda memurdur ve Mersin'de yaşamaktadır.

Evli ve bir kız, iki erkek olmak üzere üç çocuk sahibidir.

Eserleri: *Gülizâr Divânı* (Ankara 2013), *Kutalmışoğlu Süleymanşâh Ululaması* (İstanbul 2015), *Belemir* (İstanbul 2017), *Köl Tigin Ünlemesi* (İstanbul 2019)"

İÇİNDEKİLER

1. /11
Bu, Kutlug Tudun'un ve
İl-Bilge Katun'un yoluklandığı,
Er kişi Köl Tigin'in Gök Tanrı izniyle soluklandığıdır;

●

2./ 15
Gök illi Kutlug Tudun'un
Köl Tigin'in doğumuyla hislenmesi,
Ayguçı Tonyukuk ile birlikte
kaba dağlardan seslenmesidir;

●

3. /18
Köl Tigin'in gürbüzleşip boylanması,
Dile gelip söylenmesi, huylanmasıdır;

●

4. /20
Kapgan Kağan'ın, Ayguçı Tonyukuk'la
Kuzey Çin'e doğru atılması,
Ve Köl Tigin'in,
ağabeyi Bilge Şad ile bu akına katılmasıdır;

●

5. /22
Gök Ordu'nun, Ong-Tutuk başlı,
beş tümenlik Çin Ordusu'nu görmeleri,
Beş tümenlik Çin Ordusuyla
Iduk Baş göğsünde savaşa girmeleridir;

●

6. /25
Köl Tigin'in ilk defa kılıç kaldırması,
Çinlilere yaya olarak saldırması,
Ong-Tutuk'un pusatlı yurcunu tutsak etmesi,
Tutsak edip, tutsağı ile toyuga gitmesidir;

●

7. /29
Ordos'un ve Kansu'nun, akın akın evleşmesi,
Her akın sonrasında, Köl Tigin'in devleşmesidir;

●

8. /32
Kapgan Kağan ile Ayguçı Tonyukuk'un kineşmesi,
Hem kağanın, hem de ayguçının derince konuşmasıdır;

●

9. /35
Göktürklerin gök akınlarının artması,
Çinlilerin, büyük bir ordu çıkartması,
Köl Tigin'in zamanı söz ile tartmasıdır;

●

10. /37
Köl Tigin'in acun üzre yirmibir yaşına ermesi,
Erip Çinlilerle
Mingşa Dağı Savaşı'na girmesidir;

●

11. /43
Yir-Bayırkuların Ulug İrkin öncüsünde
Gök Bodun'a tuğ kaldırması,
Köl Tigin'in Yir-Bayırkuları
Türgi-Yargun Göl'de kavgadan yıldırmasıdır;

●

12. /48
Çikler'le Azlar'ın bir olup ayaklanması,
Bu ayaklanmanın kineşli uyaklanmasıdır;

●

13. /52
İsyancı sekiz tümen Kırgız'a baskın yapılması,
Baskınla birlikte Kırgızlar'ın korkuya kapılmasıdır;

●

14. /58
Ayaklanan Türgiş'in Bolçu'da yoklanması,
Türgiş başlısı Şöke Kagan'ın haklanmasıdır;

●

15. /67
Gök Türkler'in Semerkant hükümdârı Tarhun'a
yardıma gitmeleri,
Seyhun Irmağı'nı geçip, Demirkapı'ya kadar
ordu sevk etmeleridir;

●

16. /73
Kanı bir Karlukların güçlenip Göktürk'e yağı olması,
Üç yıl süren bu kavganın Tamag Iduk Baş'ta
son bulması,
Daha önce de isyan etmiş Azların yeniden azması
Ve Köl Tigin'in, Kara Göl'de Azları bir daha bozması,
Sonra da Dokuz Soy'un Ezgili'nin bunu fırsat bilmesi,
Köl Tigin'in pusatlanması, Onları târihten silmesidir;

●

17. /79
Öz kardeşin öz kardeşine yağı olup, kılıç kaldırması,
Köl Tigin'in Dokuz Oğuz'a bir yılda beş defa saldırmasıdır;

●

18. /90
Yir-Bayırkuların Togla Ögüz civarında birleşmesi,
Gök Ordu'ya karşı yeniden pusat kuşanıp, erleşmesi;
Kapgan Kağan'ın Söğüt Ormanı'nda üzengi sürümesi,
Utku esriği başının kesilip uçmağa yürümesidir;

•

19. /98
İnel'in kağanlığına karşı Köl Tigin'in doğanlığı,
Bilge Şad'ın örgüne çıkması, Gök Bodun'a kağanlığı,
Çin Ülkesi'ne giden Ayguçı'nın sağışlanması,
İl-Teriş Kutlug Kağan hakkı için bağışlanmasıdır;

•

20. /102
Onaltı yıl durgunluktan sonra
Köl Tigin'in son bir defa soluk alışı,
Ünlemesi ile bengü taşta kalışıdır;

KÖL TİGİN KİTÂBESİ

Güney Yüzü 109
Doğu Yüzü 113
Kuzey Yüzü 120
Kuzeydoğu Yüzü 123
Güneydoğu Yüzü 124
Güneybatı Yüzü 124
Batı Yüzü 124

Kaynakça /125

I.

Bu, Kutlug Tudun'un ve
İl-Bilge Katun'un yoluklandığı,
Er kişi Köl Tigin'in Gök Tanrı izniyle soluklandığıdır;

I.

Aytdaşı var, sırdaşı var,
Kara günde yardaşı var;
Oğlu, kızı, kardaşı var,

- Ay çekildi, sabah yakın:
Göğü tutun... Suya bakın!

Ağ düzüne, minderine,
Ala sayvan gönderine,
Batıp batıp en derine,

- Ay çekildi, sabah yakın:
Tanrı'dandır çakan çakın!

Erde kavga hüner olmuş,
Onar, yüzer, biner olmuş.
Gün, doğuma döner olmuş

- Ay çekildi, sabah yakın:
Batraklara gövde takın!

Erlik pusat kuşanınca,
Olmadık iş yaşanınca,
Buyruk inip, boşanınca

- Ay çekildi, sabah yakın:
Kılıç çekin, kargı kakın!

Tanrı'dandır zağlı başak,
At bezdiren tozlu koşak...
Kurt belimde bağlı kuşak,

- Ay çekildi, sabah yakın:
Tanrı'dandır, ateş yakın!

II.

Gök Tanrı buyruğu, soluk bulunca
Gözleri od sarar, bakır alası.
Güneşten söz yürür, çeliğe tunca

Kalkar göğe Türk'ün, zağlı palası;
Günlenir, boz çakal boğan balası...

Er doğar erince, Bilge Katun'dan
Aşina[1] toyundan, kara bodundan.
Tanrının izniyle Kutlug Tudun'dan,

Al kanına aldan, alev kalası;
Gövdeleri dağca yığan balası...

At sürüp bozkıra, çayır çimene,
Vuruş meydanında, uluğ kömene,[2]
Alaca yeminli dokuz tümene,

Büyüyüp de gürce nara salası;
Gökten gün, yerden ün, sağan balası...

Delişmen çağında kılıcı oynak,
Issı[3] gök, avlakta pençesi caynak,[4]
Şahlananda birden bir çifte toynak,

Ak göğsü yelede külek[5] dolası;
Ak şahan, atmaca, doğan balası...

---

[1] Çin kaynaklarında, Kök Türk Kağanlığı 630'dan sonraki fetret devrinden çıkarken, Türklerin liderliğini üstlenen iki aileden bahsedilir. Bunlardan birisi Börüler, A-shih-na (Aşina) ailesidir ki; İl-Teriş Kağan'ın mensup olduğu kabiledir. Bir diğeri de Arslanlar, A-shih-teler (Aşite), yani ünlü devlet adamı, alim ve komutan Tonyukuk'un ailesidir. (S. GÖMEÇ, Kök Börüler ve Arslanlar)

[2] Hayâl.

[3] Sahibi.

[4] Doğan Pençesi.

[5] Rüzgâr.

Yedi gökte gönü,[6] gökle yunuğa,
Ölüm karasında, yüzü donuğa,
Tanrı yolu bilip, gelen konuğa,

Abakan[7] huyları bolca olası;
Al albız[8] üstüne çağan[9] balası...

Er kişide hayat, başa vurulur;
Köklü ağaç gibi yaşa vurulur.
Bitikçi[10] tutulur, taşa vurulur,

Ey felek döşüne kara çalası;
Acunu yurt tutan kağan balası!

---

6 Ten, deri.

7 Alîcenâp.

8 Şeytan.

9 Mutlu gün, neşeli gün.

10 [Bitigçi] En eski Türkçe metinlerde 'yazıcı, kâtip' anlamında kullanılmıştır. (E. AYDIN, Eski Türklerde Meslek Adları)

2.

Gök illi Kutlug Tudun'un
Köl Tigin'in doğumuyla hislenmesi,
Ayguçı[11] Tonyukuk ile birlikte
kaba dağlardan seslenmesidir;

İl-Teriş Kutlug dedi: *Dağlar dağa dayandı,*
Yağız yer adım adım pekleşmelidir artık...
Börtü böcek uyandı, çayır çimen boyandı,

Gövdeler bağır basıp, sıklaşmalıdır artık;
Öz yurdundan ırayan yaklaşmalıdır artık!

Ayguçı soluklandı, dedi: *Gökler göğünden,*
Sabah, öğle ve akşam, bir günde üç öğünden,
İlldiğin il içre nice toydan, düğünden,

Gövdeler bağır basıp, sıklaşmalıdır artık;
Yağı üzre yiğitler, dikleşmelidir artık!

---

[11] [Ayguçı] Ayguçı teriminin 'sözcü, müşâvir, kağan danışmanı' anlamlarına geldiği söylenegelmiştir. Ancak, kelime kökünün 'ay-' olması, kelimeye 'söyleyici' anlamını da vermektedir. (E. AYDIN, Eski Türklerde Meslek Adları)

İl-Teriş Kutlug dedi: *Çoğay Dağ'ı*[12] *sarmaya,*
Onyedi kişi idim, Karakum'a[13] *varmaya,*
Varıp da Çinlilerin yüreğini yarmaya,

Gövdeler bağır basıp, sıklaşmalıdır artık;
Kağanlığım acunda kökleşmelidir artık!

Ayguçı dedi: *Benim, çağrın üzre gelen güç,*
Benim Çin ülkesinden sırladığın yalım öç...
Ocak ocak obanı odlandırırken her göç,

Gövdeler bağır basıp, sıklaşmalıdır artık;
Oğuz, Karluk ve Kırgız, ekleşmelidir artık...

[12] [Yin-Şan Dağı] Kutlug Tudun, bu dağın kuzey eteklerini y a z l a k olarak kullanmıştır.

[13] [Karakurum, Karakum] Ordos'un kuzeyindeki çöllük bölgedir. İl-Teriş Kutlug Tudun burayı k ı ş l a k olarak kullanmıştır.